

O`SMIR SHAXSINI AXBOROT TAHDIDLARIDAN HIMOYALASHNING PSIXOLOGIK SHART-SHAROITLARI

Raimjonova Xurshidabonu G'ofurjon qizi

ADPI pedagogika va psixologiya yo'nalishi 2-bosqich magistranti.

Ilmiy raxbar: Xalimova Mashraboy Vaxidovna

ADPI, psixologiya fanlari doktori(DSc).

Annotatsiya: Ushbu tezisda o'smirlarga axborot tahdidlarini salbiy ta'siri va ularni ushbu tahdidlardan himoyalashning psixologik shart-sharoitlari haqida so'z boradi. Ma'furaviy siyosiy ziddiyatlar, ommaviy madaniyat axborot xavf omilini keltirib chiquvchi deb qaraladi. O'smirlilik davrida axborot- psixologik xavfsizlikni keltirib chiqaruvchi va bartaraf etuvchi omillar yoritiladi.

Kalit so'zlar: axborot tahdidlari, narkobiznes, o'smirlilik davri, axborot, axborot-psixologik xavfsizlik, ijtimoiy ta'sir, global tizim.

Axborot vositalarining o'smir dunyoqarashini shakllanishiga psixologik ta'sirini, jahon miqyosida voqealar shiddat bilan kechayotgan bir paytda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida kirib kelayotgan axborot oqimining o'smir yoshlar dunyoqarashi qadriyatlar tizimi, jismoniy va ruhiy salomatlik darajasiga jiddiy ta'sir ko'rsatayotganligi amaliyotda tasdiqlanmoqda.

Aynan shu bois jahonning barcha mamlakatlarida o'smir yoshlarni turli axboriy taxdidlardan himoya qilish masalasiga jiddiy e'tibor bilan yondashib kelinmoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi buyuk imkoniyatlarni ochmoqda. Shu bilan birga ularni ilgari ko'rilmagan turli yovuz xavf-hatarlarga ham duchor qilmoqda, ya'ni endi yovuz xavf-hatarlarning oldini

olishda ota-onaga, jamiyatga munosabatda ma'naviy birdamlik, ijtimoiy xavf hatarlarning psixologik xavf-hatarlarning holatini tahlil qila olishlari kerak bo'ladi".

Axborot soxasining tez sur'atlar bilan o'sishii, uni avtomatlashtirish usullarining shiddat bilan rivojlantirilishi komppuyuterlarning yaratilishiga va kishilik hayotining turli sohalarini kompyuterlashtirishga olib keldi. Bu esa o'z navbatida bugungi kunda gpoyatda tezkorlik bilan o'sib borayotgan "Axborotli jamiyat" nazariyasini maydonga keltirdi. Kompyuterlashtirilgan dunyo, yalpi axborotlashtirilgan global tizimning vujudga kelishi millatlar, xalqlar va butuno'smiriyat taqdirini bir-biriga bog'lab qo'ydi. Axborot olish, uni ishlash, saqlash va tarqatish texnologiyasining tasavvur qilib bo'lmaydigan darajadagi taraqqiyoti bugun jiddiy tashvishlar tug'dirmoqda. Chunki hozirgi zamon komppuyuterlarining eng so'nggi avlodi har birining protsessorida 80-100 million tranzistor bo'lib, har soniyada ikki milliardgacha vazifani bajara oladi. Axborot texnologiyasining ana shunday mo'pjizasi tufayli xoxlagan kishi Er yuzining xohlagan nuqtasidagi odam bilan soniyalarda aloqa o'rnatishi, muammoni lahzalarda hal etishi mumkin. Ana shu holatning o'zio'smir faoliyatini, tafakkur tarzini, axloqiy me'yorlarini, olamga munosabatlarini, yaxlit olganda esa yangi yuz yillikdagio'smiriyat hayoti vataqdirini ifoda etadi. Boshqacha qilib aytganda, XXI asr sivilizatsiyasi axborot xuruji, informatsion-psixologik urush qiyofasida o'zini namoyon etmokda. Insoniyatning kelajakdagi taqdiri va istiqboli xususida o'ylar ekanmiz, axborot texnologiyasi mohiyati, uning taraqqiyoti, o'smir vao'smiriyat hayotiga ta'sir o'tkazishi omillarini chuqur o'rganishni taqozo etadi.

Bular quyidagilarda ko'rinadi:

Birinchidan, o'smir faoliyatini maqsadga muvofiq holda yo'lga quyish, yo'naltirish. Umummanfaat atrofida birlashtirish, jamoa va jamiyat ishiga daxldorlik tuyg'usini shakllantirish, o'smiriyat hayotini saqlashda maspullik, uning taqdiriga taqdirdoshlik hissini shakllantirish.

Ikkinchidan, turli fepl-atvorga, tabiatga ega bo'lgan, o'z manfaati ustuvorligiga intilayotgan siyosiy subpektlar o'rtasidagi o'zaro muvofiqlikni tapminlash. Urush madaniyatsizligidan tinchlik madaniyatiga o'tish, davlatlararo va mintaqalararo munosabatlarda bir-biridan qochish emas, bir-biriga intilish kayfiyatini yaratish, jahon muammolarini hal etishda sog'plom gpoyalarga tan berish ruhiyatini shakllantirish.

Uchinchidan, fan-texnika taraqqiyoti cheksiz darajada rivojlanayotgan bir paytda uning keng imkoniyatlarini umumiy taraqqiyot yo'liga safarbar etish kayfiyatining ustuvorligini tapminlash. Aks xolda g'ayri axloqiy va g'ayri insoniy kayfiyatdagi fuqaro qudratli texnologiyalarni jamiyat taraqqiyotiga zid bo'lgan gpoyat xatarli maqsadni amalga oshirishga ishlatishi mumkin. Bu, ayniqsa, xalqaro terrorizm, narkobiznes, diniy eksterimizm singari global fojealarni boshqarishda, davlatlararo iqgisodiy munosabatlarni chalkashtirishda, bank, moliya-irodit tizimini izdan chiqarishda qo'l keladi.

To'rtinchidan, axborot texnologiyasining beqiyos imkoniyatlarini, ulkan qudratini to'la-to'kiso'smir hayotiga tadbiiq etish, o'smir taqdiriga xizmat qildirishni tapminlaydigan eng zamonaviy va samarali boshqaruv mexanizmini iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy, ruhiy va siyosiy sohalarda yuksak madaniyat bilan unumli foydalanish asosida tashkil etish. Tezkor axborotlashgan jamiyatda "shaxs-jamiyat-davlat" aloqadorligi, ularning o'zaro uzviyligi va yaxlitligini tapminlash bir muncha qiyinlashadi. Chunki axborot oqimi tezlashgani va axborotlar girdobida yashash kabi murakkab, ziddiyatli vaziyatning yuzaga kelishi bevosita shaxs tafakkurining, o'smir dunyoqarashining keskin o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Malumki, har bir fuqaro o'z shaxsiy nuktai nazari, o'z qarashlari, ma'naviy-ma'rifiy, axloqiy-ruhiy imkoniyatlari doirasidagina faoliyat ko'rsatadi. O'z olami hududida yashaydi va tashqi olamga o'z aqli doirasida shaxsiy munosabatini bildiradi. Har bir individ mustaqilo'smir sifatida tabiiy-biologik kamolotidan va ruhiy ehtiyojidan kelib chiqib o'ziga mos axborotni qabul qiladi, uni tahlil etadi. Uning atrofida mushohada yuritadi, fikrlaydi va ana shu taxlillar

asosida o'zining shaxsiy xulosasiga ega bo'ladi. Natijada o'z nuqtai nazarini shakllantiradi. Demak, har qanday axborot mazmuni, mohiyati, ta'sir etish darajasi, jamiyatga foydali yoki zararliligi, kishini ezgulikka yoki yovuzlikka davlat etishi bilan "shaxs-jamiyat-davlat" mutanosibligiga u yoki bu tarzda ta'sir etadi. Ana shu jihatdan qaraganda milliy manfaatlarni asrash va rivojlantirishda axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlashning roli yanaham oshadi. Umuman olganda axborot-psixologik xavfsizlik tushunchasi qanday paydo bo'ldi? Uning hayotiyliigi, o'smiriyat taqdiriga daxldorligi nimada? Ana shunday savol tug'ilishining o'zi muammoning dolzarbligini va o'ta qeskinligini ko'rsatadi. Bizningcha axborot-psixologik xavfsizlik tushunchasi quyidagilarda namoyon bo'ladi: Birinchidan, axborot-psixologik xavfsizlik - bu bevosita o'smir ruhiyatiga ta'sir o'tkazish orqali uni o'z aqidalaridan, muqaddas ideallaridan, eptiqodidan ayiradigan buzgunchi gpoyalardan asrashdir. Demak, axborot-psixologik xavfsizlikka ehtiyoj, eng avvalo bevositao'smir va jamiyat,o'smir va davlat, shaxs va uning daxlsizligi, millat va milliy qadriyatlar, jumladan, urf-odatlar, an-analar, tarixiy va madaniy meros, avlodlar vorisiyligi, millatning istiqboli bilan bogliq bo'lgan qadriyatlarga ma'naviy-ruxiy ta'sir, buzgunchi gpoyalar va tajovuzkor mafko'ra larning mavjudligidan kelib chiqadi. Ikkinchidan, axborot-psixologik xavfsizlikka rioya qilinmasa, uning ta'sirchan choralari ko'rilmasa, buzgunchi gpoyalar milliy qadriyatlarni barbod etish orqali tarixan mavjud bo'lgan xalqlar va millatlarni genotsidga olib kelishi muqarrar. Uchinchidan, tezkor axborotlashgan jamiyatda axborot orqali zamonaviy ruhiy ta'sir texnologiyalarining tobora rivojlanib borayotganligi shaxs va jamiyat tafakkurining shakllanishiga u yoki bu tarzda kuchli ta'sir o'tkazadi. Jamoatchilik fikrining qay darajada shakllanganligiga, jamiyatning siyosiy ongi, huquqiy bilimlar saviyasi, ma'naviy-ma'rifiy darajasiga qarab jamiyatning taraqqiyotga yoki tanazulga yuz tutishi muqarrar. To'rtinchidan, ijtimoiy fikrni shakllantirishda axborot ta'sirini, axborot texnologiyalaridan foydalanish usullari va uslublarining tobora kengayib borayotganligini nazarda tutsak, axborot-psixologik havfsizlik muammosi yana

ham keskinlashib qoladi. Beshinchidan, mazkur atamaning mohiyati shundaki, uo'smir, jamiyat tushunchalari doirasidan chiqib ketib, yahlito'smiriyat, butun kishilik takdiri bilan bogliq bo'lgan global masalalarni ham qamrab oladiki, natijada hozirgacha mavjud bo'lgan global muammolarning eng tajovuzkori, eng buzg'unchisi yoki, aksincha, eng tashabbuskori bo'lib qolishi muqarrar. Bu holatni halqaro siyosatda, davlatlararo, mintaqalararo muammolarni hal etishda buyuk davlatchilik shovinizmi avj olishi mumkin bo'lgan holatlarda yana ham havfliroq mohiyat kasb etadi. Bunday paytda ko'proq anpanaviy siyosiy muvofiqlashtirish tajribalaridan kengroq foydalanishni taqozo etadi. Yapni sharqona munosabatlar ilmi (I.Karimov), mulohazalilik, mushohadalilik, har qanday voqea va hodisalarga aql-idrok yo'rigi bilan yondosh tamoyili ustivor bo'lmogi lozim. Axborot siyosatini tizim axborotlashgan jamiyat shakllanayotgan bir paytga hozirgi zamonaviy talablardan kelib chiqib yangilash, modernizatsiyalash zarur. Axborot orqali yuzaga kelgan psixologik mojarolar sharoitida davlat axborot siyosatining vazifasi jamiyatni salbiy axborot-psixologik hurujdan ishonchli saqlash, qat'iy himoya qilish mehanizmini yaratish bilan belgilanadi. Har bir yangi axborot-psixologik mojaro himoya qilinayotgan jamiyat uchun yangi tahdidlarni keltirib chiqarishi ham mumkin. Demak, tahdid qancha ko'p bo'lsa, qurquv, hadik va ishonchsizlik shuncha ko'payadi. Ana shunday ma'naviy, ruhiy, ijtimoiy vaziyatdan kelib chiqib, jamiyat kayfiyatini muvofiqlashtirib, yo'naltirib, boshqarib turish muhim ahamiyat kasb etadi. Oltinchidan, axborot-psixologik havfsizlik tushunchasi ma'lum bir halq, millat, mamlakat hayotida jiddiy ijtimoiy havf tug'dirishi mumkin bo'lgan zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan tinchlik va barqaror taraqqiyot yo'lida unumli foydalanish, uni boshqarish, har qanday ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlarga siyosiy tus bermaslik usullardan foydalanishni taqozo etadi. Bizning nazarimizda axborot-psixologik havfsizlik - bu bevosita siyosiy mojarolarning oldini olish, eng avvalo, o'smirning o'zini o'zi tushunishi va fuqarolararo munosabatlarni yuksak ma'naviy-ma'rifiy mezonlar asosida shakllantirish, axborot qurolidan zamonaviy o'smir parvar

tafakkurni, ijodkorlik ruhini, yaratuvchilik qobiliyatini, bunyodkorlik imkoniyatlarini shakllantirishni taqozo etadi. Jamiyatni boshqarish, hozirgi zamon mepyorlari asosida kishilik taraqqiyotini tapminlashning yangi usul va uslublarini qidirib to'ish zarur. Jumladan, siyosiy-huquqiy, tashkiliy-iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik va axborot tizimini boshqarish kabi qator, bir-biriga uzviy bogliq bo'lgan yo'nalishlarda boshqaruvning eng maqbul uslubini to'ishni, bevosita hokimiyat va unga ishonchni, jamiyat va davlat taraqqiyotini tapminlashda fuqarolar yaqdolligini, ma'naviy va goyaviy jihatdan birligini ta'minlashni taqozo etadi. Jamiyat shu darajada shakllanishi lozimki, uning apzolari tigiz axborotlar bozoridan umummilliy manfaatga hizmat qiladigan, uning taraqqiyotiga yordam beradigan axborotni tanlay olish. Axborot olish kafolati bu bevosita shaxsiy manfaatdan ustun turadigan, umummilliy manfaatga dahldor bo'lgan qadriyatga aylanmogi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sh. M. Mirziyoyev Qonun ustuvorligi va inson mafaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovoligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 24-bet. Toshkent- O'zbekiston-2017.
2. B. Umarov. Shaxs axborot-psixologik xavfsizligining psixologik imkoniyatlari. The light of islam, 4-son 2019 yil. 4-bet.
3. Abdurazzoqov. N.K. -O'smirlarda axborot-psixologik xavfsizlikni ta'minlashning ijtimoiy-psixologik imkoniyatlari- Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences- 2021.15-iyun. 433.bet.
4. Samarov R. Axborot xavfsizligining nazariy va metodologik asoslari. Toshkent.: —Akademiya, 2010.

